

**.. TURISM I
FJÄRDHUNDRA-
BYGGEN
SAMARBETE
STÄRKER ALLA**

TURISM I FJÄRDHUNDRABYGDEN var ett treårigt projekt som hade som syfte att främja och utveckla landsbygdsturismen norr om Enköping. Trots goda förutsättningar med vacker natur, rik kultur, goda kommunikationer och många lokala matproducenter var området i princip helt okänt för besökare. Projektets mål var att genom nätverk knyta samman de aktörer som fanns och underlätta för nya att starta verksamheter. Målsättningen var, om arbetet blev framgångsrikt, att bilda en ekonomisk förening för att säkerställa den fortsatta verksamheten.

De positiva effekterna av projektet är många, massor av nya kontakter och samarbeten har skapats, nya verksamheter har etablerat sig och framtidstron är stark. Den ekonomiska föreningen Fjärdhundraland har efter mindre än ett år närmare 40 medlemmar och har redan drivit egna projekt.

Genom en stark fokusering på att alla vinner på samarbete har en mycket positiv anda skapats som sträcker sig långt utanför den egentliga besöksnäringen.

FORMALIA

Projekt: Turism i Fjärdhundrabygden

Projektägare: Föreningen Fjärd100%

Journalnummer: 2009-2495

Projektperiod: 4/11 2008–15/3 2012, beslut 25/5 2009

För mer uppgifter om projektet kan följande personer kontaktas:

Ylva Fontell, projektledare, tel 0171-14 20 90, ylva@dynamokultur.se

Katja Jahn, projektledare, tel 0733-57 86 50, katja@dynamokultur.se

Lotta Nenzén, medlem av styrgruppen, tel 0171- 916 46, lotta@hastkraftfjardhundra.se

Katarina Eningsjö, medlem av styrgruppen med ekonomiansvar, tel 0171-41 01 26, katarina@rotbrunna.se

BAKGRUND

Fjärdhundrabygden är ett landsbygdsområde norr om Enköping, som omfattar socknarna Simtuna, Altuna, Torstuna, Frösthult, Härnevi och Österunda. Mellan 1952 och 1971 bildade dessa en egen kommun med namnet Fjärdhundra, men redan många århundraden tidigare var trakten kärnområde i det forntida folklandet Fjädrundaland. Det är en sammanhållen bygd som präglas av omväxlande natur med odlade marker, skog och vidsträckt utsikt. Det är också en urgammal kulturbygd med sevärdheter alltifrån stenålder till industriminnen.

Bygdeföreningen Fjärd100% bildades för sju år sedan eftersom man såg tecken på försämrad service och vikande befolkningssiffror. Föreningen har som syfte *att bidra till att samhället Fjärdhundra och den omgivande bygden blir ett spännande område att leva, verka och bo i med bibehållen service som mataffär, vårdcentral och skola*. För att synliggöra bygdens kvaliteter och öka samarbetet mellan olika parter inom besöksnäringen ville man inom föreningen satsa på ett turismprojekt. Man ansåg att Fjärdhundrabygden, trots goda förutsättningar, var en så gott som vit fläck på turistkartan. Som i de flesta andra landsbygdsområden fanns också, och finns, ett behov av att förbättra och utveckla möjligheterna att försörja sig på hemmaplan.

I projektplanen, som skrevs runt årsskiftet 2008–2009, beskrevs projektets mål på följande sätt: *Att få fler besökare till bygden och därmed skapa fler företag och arbetstillfällen, samt att öka utbudet av olika evenemang och fritidsaktiviteter för både besökare och bygdens invånare. Öka medvetenheten om och intresset för bygdens unika karaktär, d v s stärka den lokala identiteten och bidra till en positiv anda...*

Genomförandet planerades att ske i två faser. I den första skulle en kartläggning göras över vilka förutsättningar och resurser som fanns i bygden som kunde vara till nytta vid en turismsatsning. Vidare skulle en utvärdering göras av hur bygden borde profilera sig, vilka målgrupper man borde satsa på samt vilka aktiviteter och verksamheter som borde utvecklas. Fas 2 skulle innebära bland annat skapande av nätverk, produktion av marknadsföringsmaterial och utveckling av idéer från fas 1. Projektet beviljades Leader-medel under våren 2009 och var tänkt att pågå till den 15 mars 2012. Eftersom vi anser att de mål vi satte upp i projektplanen är uppnådda avslutas projektet något tidigare än planerat.

PROJEKTETS GENOMFÖRANDE

STARTPERIODEN

Projektet startade den 1 maj 2009 i och med att två projektledare anställdes på 20 % vardera. Katja Jahn och Ylva Fontell började med att göra en webbsida för projektet, www.fjardhundrabygden.se, eftersom det bedömdes att projektet behövde en plats där det var enkelt att få veta vad projektet gick ut på och vad som var på gång. Beslutet togs eftersom det fanns ideell kompetens som kunde konstruera en webbplats utan kostnad, annars hade kanske denna insats fått lägre prioritet. Redan från början beslutades att så många kontakter som möjligt skulle gå via e-post och webbsidan för att spara tid och portokostnader.

Sommarmånaderna ägnade projektledarna åt att göra djupintervjuer med personer i bygden som uppfattades som nyckelpersoner på deras företagande, föreningsengagemang eller liknande. Intervjuerna gav en första inblick om vilka verksamheter som redan fanns, vad man saknade och vad som efterfrågades. Det var ett viktigt kunskapsunderlag som hjälpte projektledarna framåt i arbetet med att staka ut projektet. Efter intervjuerna fungerade dessa nyckelpersoner också som ambassadörer, som spred kunskap om det kommande projektet vidare till andra intresserade.

En förutsättning för att projektet skulle bli framgångsrikt var att det blev väl förankrat i bygden.

Projektet presenterades grundligt på två inspirations- och informationsträffar i mitten av oktober 2009 då också Urban Laurin höll en givande föreläsning om landsbygdsturismens möjligheter och svårigheter. Mötena riktade sig till alla som var intresserade och syftet var att informera om projektet och väcka intresse både för att aktivt medverka i projektet och för att följa det under projektiden. Drygt 30 personer kom och det var tydligt att det fanns en stor nyfikenhet på det nya projektet. Nu etablerades en första kontakt med många av dem som senare blev aktiva.

Bara en vecka senare, den 22/10 2009, följdes de inledande stormötena upp av ett idékläckarmöte, där alla intresserade träffades för att låta möjliga och omöjliga idéer flöda på ett konstruktivt sätt. Vid mötet deltog närmare 40 personer. Utifrån de idéer som kom fram utkristalliserades ett antal idégrupper, som jobbade vidare med frågor som intresserade: marknadsföringsgruppen, natur- och kulturgruppen, matgruppen och logigruppen.

DELTAGARNA

Projektet riktade sig till alla intresserade i bygden, både privatpersoner, företag och föreningar. Geografiskt sattes vida ramar, i första hand genomfördes projektet i det område som motsvarar före detta Fjärdhundra kommun, men även intresserade i anslutning till området har deltagit. Den grupp som tydligast har haft nytta av projektet är de som driver företag som erbjuder någon produkt eller tjänst för besökare, samt de som funderar på att starta en verksamhet med någon anknytning till besöksnäringen.

Ett stort antal deltagare har varit verksamma i projektet. Många nya kontakter har knutits mellan personer i olika åldrar, med olika bakgrund och med skilda intresse-sfärer. Att skapa mötesplatser har varit en viktig byggsten under hela projekttiden, det ger människor möjlighet att träffas och lära känna varandra bättre. Då blir det så mycket lättare att samarbeta och ta hjälp av varandra när det behövs.

Övervägande delen av de aktiva är kvinnor. Ungdomar och unga vuxna har deltagit i mindre utsträckning, kanske för att många väljer att flytta bort från landsbygden under den perioden i sina liv. Antalet deltagare med utländsk bakgrund har varit ringa, helt enkelt därför att det förmodligen är få av utländsk härkomst som bor i området.

Styrgrupp

När projektet startade fanns en provisorisk styrgrupp med några medlemmar från Fjärd100%, men ambitionen var att styrgruppen skulle vara bredare sammansatt; med representanter med skiftande erfarenheter både från olika verksamheter, olika delar av det geografiska området, samt med jämn köns- och åldersfördelning. Det första mötet med den verkliga styrgruppen skedde i september 2009. Tillsammans med projektledarna har de sedan träffats vid behov, vanligen med intervall på ca sex-åtta veckor och diskuterat projektets framåtskridande. (se minnesanteckningar, bilaga 1)

Styrgruppen, bestående av åtta personer, har till största delen varit stabil. De som varit med under hela projekttiden är Lotta Nenzén (Fjärd100% och företagare), Bengt Alfredsson (idéspruta från Gästre), Katarina Eningsjö (företagare och medarrangör av Härnevi bymarknad) och Jan Bohman (chef för kulturförvaltningen, Enköpings kommun). Från start deltog även Elin Hoppe (Simtuna hembygdsförening), Gunilla Lundell (konstnär) och Lina-Mari Teodorsson (Domta gårdsbutik), men de ersattes inom kort av Jaana Hemlin (företagare) och Mats Lundqvist (lantbrukare och fritidspolitiker).

Möte i styrgruppen.

Foto: Ylva Fontell.

Senare tillkom Annelie Vig (studerande eldsjäl). Även Anders Ottosson (lantbrukare) har sporadiskt deltagit i styrgruppsarbetet. Vid många möten har Pirjo Nordqvist från kulturförvaltningen deltagit. Kulturförvaltningens (numera kulturenheten) medverkan har setts som mycket positiv och styrgruppen har uppskattat det visade engagemanget och att ha denna direktkanal till kommunen.

Styrgruppen har fungerat bra. De medverkandes breda erfarenhet och kompetens från vitt skilda verksamhetsområden har gjort att diskussioner och beslut blivit stötta och blötta ur en mängd olika infallsvinklar. Samtidigt var flera av styrgruppsmedlemmarna ovana vid arbetsformen, så till en början var mötena lite ostrukturerade där det tog lång tid att komma till beslut. Men under resans gång

har arbetsformen satt sig och fungerat allt bättre.

Idégrupperna

Idégrupperna har varit basen i verksamheten. Här har deltagarna jobbat vidare med idéer utgående från det egna intresseområdet. Det blev fyra olika idégrupper med sammanlagt ca 45 aktiva deltagare.

Marknadsföringsgruppen har diskuterat övergripande strategier och bland annat tagit fram en logga. Gruppen var också drivande i framtagandet av en turistkarta för Fjärdhundrabygden och i planeringen av deltagandet i jubileumsfirandet i Gästre i augusti 2010. Marknadsföringsgruppen arbetade också mycket med planeringen av de paketresor som testkördes under 2011. I början av 2011 föddes en egen ”paketgrupp” som i detalj utformade och organiserade testpaketet.

Matgruppen formerade sig snart till nätverket *Fjärdhundralands mathantverkare* och har tillsammans bland annat deltagit i Härnevi bymarknad. Många av gruppens möten förlades hos någon av de deltagande och fungerade på så sätt även som studiebesök.

Logigruppen lockade många deltagare, där det visade sig att flera hade tankar och idéer om övernattnings, men att kunskapen om regler och krav var relativt låg. Därför ordnades en temakväll med personal från Miljö & Stadsbyggnad på kommunen, då de närvarande fick lära sig mer om regelverket. Mängden påbud och förordningar fick några att tappa sugen, men flera nya boenden har ändå tillkommit och ytterligare några är på gång.

Kultur- och naturgruppen hade många gemensamma intresseområden och fruktbara möten som ofta slutade med att alla gemensamt detaljstuderade någon karta. Tillsammans arbetade de bland annat med att ta fram underlag till turistkartan, med utformningen av cykellederna och de arrangerade också deltagandet i Kulturarvsdagen i september 2010, då de gamla kyrkstigarna mellan Frösthult och Simtuna visades upp.

Idégrupperna har genomfört mycket konkret, men viktigast är kanske att människor genom grupperna har lärt känna varandra ordentligt när de arbetat mot gemensamma mål. Många nya samarbeten, kontakter och vänskaper har uppstått genom dem.

AKTIVITETER & KOMPETENSUTVECKLING

Inom projektet har det genomförts flera lyckade och uppskattade satsningar inom kompetensutveckling. Tema och innehåll för kurserna valdes utifrån de behov som deltagarna hade. Projektet ordnade också flera föreläsningar och inspirationskvällar (bilaga 2).

Projektet har hela tiden strävat efter att förlägga kurser, träffar mm till olika delar av det geografiska verksamhetsområdet. Syftet har dels varit att det är bra att de deltagande lär känna miljöer och möteslokaler i hela bygden, dels att ingen skulle kunna känna sig förfördelad över att aktiviteter inte hände i deras socken. Att kontinuerligt synliggöra hela det geografiska områdets kvaliteter har varit en viktig byggsten i projektet för att skapa sammanhållning och vi-känsla.

Titti Strömne, Janet Marin och Marianne Sjödin: tre av Fjärdhundralands mathantverkare.

Foto: Katja Jahn

Projektledarna Ylva Fontell och Katja Jahn.

Foto: Christina Lagerlöf.

Diskussionerna flödar på Gyllene Brunnen.

Foto: Christina Lagerlöf.

Att tillsammans planera och delta i olika evenemang skapar samhörighet och leder till att man lär känna varandra bättre. Deltagande i evenemang är också tydliga och konkreta delmål, som ger en fingervisning om hur långt på vägen man kommit.

Föreläsningar/Inspirationskvällar

Med jämna mellanrum har det anordnats föredrag, inspirationskvällar och studiebesök. Ofta har de initierats av att någon grupp eller några personer har velat veta mer om ett visst ämnesområde. En kväll om regelverket kring livsmedelshantering med kommunens livsmedelsinspektörer gav värdefulla insikter om vad man ska tänka på när man startar eller har en verksamhet kopplad till mat. Miljö &

Stadsbyggnad har berättat om regelverket kring B&B och andra boenden, medan vi vid ett uppskattat studiebesök på Djurby gård fick värdefulla råd från Ann-Marie Eriksson som sysslar med både mat och boende i praktiken.

Leif Eriksson, bosatt i bygden och sedan många år reseledare till jordens alla hörn, delade under en inspirationskväll med sig av sitt stora kunnande om resebranchen och turisternas önskemål. Han gav också insiktsfulla förslag på hur bygden skulle kunna profileras. Leif är ett gott exempel på att det finns många personer med skiftande kompetenser i bygden, det gäller bara att hitta varandra!

Inspiration av annat slag gav den cykeltur Örsundaån runt som ett tiotal projektdeltagare genomförde en ljummen majkväll 2010. Alla var rörande ense om vilka fina cyklingsmöjligheter trakten erbjuder med lågtrafikerade vägar, små höjdskillnader och gott om intressanta stopp. En rundtur per bil till bygdens sevärdheter regnade och åskade däremot inne. Men projektledarna och de två deltagare som trots allt dök upp, hade en trevlig eftermiddag med Altuna hembygdsförenings kakbuffé istället!

Under jubileumsfirandet i Gästre i augusti 2010 (se nedan) hade projektet för första gången presenterat sig offentligt mot en bredare allmänhet. För att inte projektet skulle tappa styrfarten efter denna krafturladdning inleddes hösten med en kickoff då projektdeltagarna och deras familjer träffades under lättsamma former en söndagseftermiddag för att äta mat och diskutera höstens aktiviteter. Det var en

välbesökt tillställning och det var tydligt att många uppskattade att träffas och prata.

Projektledarna har också tipsat om föredrag och kurser på andra håll, som flera har deltagit i. Till exempel gav en tema-kväll där föreningen FörTur berättade om resegarantilagen värdefulla insikter om regelverk och kostnader kring paketresor.

Kurser

Under projektidens gång genomfördes flera kurser.

Hösten 2010 lärde sig sju företagare och föreningar att göra en egen webbsida, som de sedan själva sköter om och uppdaterar. Resultatet där blev de nya webbplatserna: www.siggestavavstuga.se, www.krakvilan.com, www.trollens.se, www.domtagrisen.se, www.altunagarden.se och www.lagerlofska.se. En workshop för dem som redan hade en webbplats genomfördes också där deltagarna med kritiska ögon upptäckte fel och förtjänster hos varandras webbsidor. Kursledare för webbkurserna var den grafiske formgivaren och webbdesignern Mats Thorburn, bosatt i bygden.

Våren 2011 genomfördes en guideutbildning med tolv deltagare, där teori och praktik varvades under fyra kurstillfällen. Kursledare var Eva Wrede, under många år ansvarig för utbildningen av vallonbruksguider i Österbybruk. Eva är också verksam i Leader-projektet *Öppet i Grillby*, och utbildningen skapade på så sätt nya kontaktytor med dem.

Som sista aktivitet i projektet genomförde ännu en webbkurs under hösten 2011 då ytterligare företagare och föreningar fick möjlighet att skaffa sig en webbplats. Resultatet blev de nya webbplatserna www.farmorelsa.se, www.malbytradgard.se, www.clownbyran.se (ännu ej släppt), www.vansjöfjärilsträdgård.se (ännu ej släppt).

För utförligare kursbeskrivningar se bilaga 3 och 4.

Under 2011 deltog projektledarna i kursen *Lärande lokal utveckling 7, 5 p* anordnad av SLU (bilaga 5). Kursen omfattade fyra tvådagars-träffar och riktade sig till yrkesverksamma inom

Webbkurserna resulterade i nya webbplatser för ett antal av bygdens företagare.

Foto: Ylva Fontell.

landsbygdsutveckling. Det var en givande utbildning som gav nya perspektiv och infallsvinklar som har varit till nytta under slutfasen av projektet. Om man har möjlighet är det klokt att satsa på fortbildning även för projektledare och styrgrupp, inte bara för de ”vanliga” projektdeltagarna. För att styrgruppen och projektledare ska göra ett så bra jobb som möjligt krävs att även de får input och möjlighet att reflektera över tillvägagångssätt och vägval.

Studieresa

I januari 2010 gjordes en studieresa till Svartådalen, som länge arbetat med landbygdsutveckling i projektform (bilaga 6). Eftersom det var relativt tidigt i projektet var resans syfte inte bara att lära sig mer om landsbygdsutveckling utan också att projektdeltagarna skulle lära känna varandra bättre och få gemensamma referensramar. Resan, som lockade ca 30 deltagare, företogs en snöig dag med två mindre bussar från det lokala företaget Carlssons buss i Vånsjö. Väl framme fick vi inte bara en genomgång av Svartådalens framgångssaga utan gjorde också uppskattade besök hos några landsbygdsentreprenörer i trakten kring Västerfärnebo.

Fjärdhundredalands mathantverkare sålde under gemensam flagg på Härnevi marknad 2010 och 2011.

Foto: Mats Thorburn.

Evenemang

Under projekttiden har projektet deltagit i flera olika evenemang. I juni 2010 hade *Fjärdhundredalands mathantverkare* ett stort gemensamt tält på den välbesökta Härnevi bymarknad. Här bjöds det på smakprover och såldes allt från småkakor till korvar. De deltagande mathantverkarna såg det som mycket positivt att stå tillsammans och för besökarna blev mathantverkarnas tält lite av ett landmärke. Mathantverkarna medverkade på samma sätt under bymarknaden 2011.

Den 7 augusti 2010 firades Gestilren-jubileet vid byn Gästre i Frösthult. Det var ett stort evenemang som omfattade både högtidsfirande med ärkebiskopen, medeltidsmarknad och omfångsrik knallemarknad. Evenemanget hade planerats under flera års tid av en särskild jubileumsgrupp och drygt 4000 personer besökte firandet.

Turism i Fjärdhundrabygden blev mycket glada när projektet redan tidigt på våren erbjöds plats i Äppellunden i Gästre. Vi såg det som ett bra tillfälle att för den stora allmänheten presentera vad som åstadkommit i projektet och marknadsföra vad bygden har att erbjuda.

Bland äppelträden byggde vi upp en turistinformation med en stor kartutskrift över bygden, broschyrer och annat marknadsföringsmaterial. En film om Fjärdhundrabygdens sevärdheter hade urpremiär och gick nonstop på en stor monitor (www.priroda.se/filmer). Filmen är producerad av filmaren David Larsson, bosatt i Frösthult, och öppnade ögonen även på många infödda för vår bedövande vackra bygd. Filmen ackompanjerades av specialskriven musik av Stefan Löfgren, Österunda. Fjärdhundrabygdens turistkarta delades ut av ett tiotal turistambassadörer som flitigt tipsade och berättade om bygden.

I äppelträdgården fanns också en hantverksutställning gjord av *Fjärdhundrabygdens slöjdare* (en avknoppning ur kulturgruppen), en liten arkeologisk utställning samt möjligheter att köpa biljetter till konserterna i Forsby kvarn och teaterföreställningen *Slaget vid Gestilren*. Under dagen framfördes flera smakprov från den kommande teaterföreställningen (se <http://youtu.be/ZIdzqfCQjcA>) och de medeltidsklädda skådespelarna som hade Äppellunden som bas gav en festlig inramning. *Gestilren 1210* var ännu ett Leader-projekt som pågick under 2010 och vi såg tydligt hur de två projekten berikade varandra.

I oktober 2010 ordnade *Turism i Fjärdhundrabygden* en minimässa i kommunhusets foajé i samband med LAG-gruppens möte. Smakprover, hantverk och marknadsföringsmaterial hade strykande åtgång både bland LAG-medlemmar och kommunanställda. Det var ett bra tillfälle att knyta kontakter.

Test av paketresor

Redan när Fjärd100% började fundera på att söka Leaderpengar för ett turismprojekt fanns idéer om att ordna paketresor med buss till bygden. Under vintern 2010–2011 började marknadsföringsgruppen arbeta med att sätta samman några olika endagarsresor för testkörning under våren och sommaren 2011. Så småningom övertogs arbetet av en renodlad paketgrupp som sammanställde tre endagarsresor med olika tema: *natur, kultur* och *mat & hantverk* (bilaga 7).

Göran Mellström pekar ut Fjärdhundrabygdens guldkorn under Gestilren-jubileet..

Foto: Mats Thorburn.

Målgruppen för testpaketen var enköpingsborna och syftet var att göra ett enkelt test av prissättning, intresse och genomförbarhet, för att ha som underlag för en eventuell större satsning i framtiden. Det visade sig att temat *lokal mat & hantverk* lockade flest och samtliga tre planerade resor blev av, medan intresset för de andra inte var stort nog för att genomföra några resor. Det berodde förmodligen på att resorna lanserades med för kort framförhållning, det är tydligt att man måste vara ute i god tid för att resenärerna ska hinna fatta beslut, särskilt gäller detta målgruppen föreningar och grupper som planerar sina reseprogram tidigt på året.

Undersökningen gav värdefulla erfarenheter som ligger till grund för det fortsatta arbetet med att locka fler besökare till bygdens besöksmål. De resor som genomfördes rönt stor uppskattning, både bland gästerna och de av projektets deltagare som medverkade.

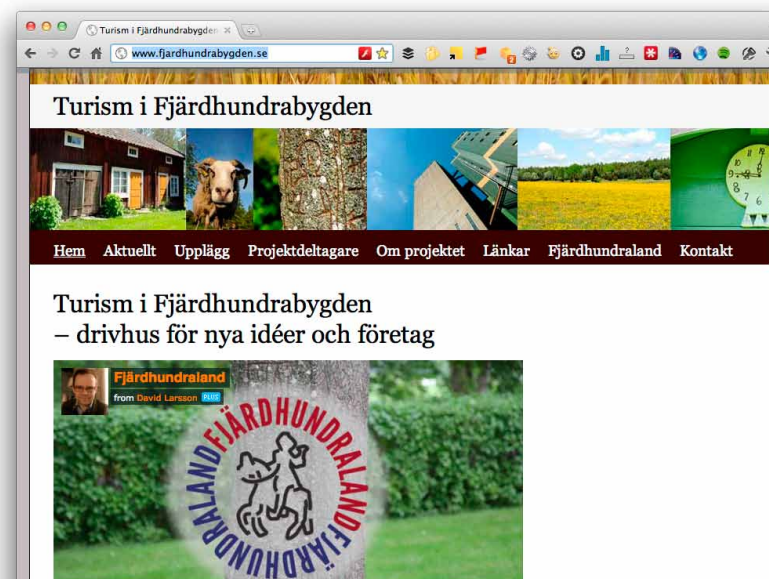
INFORMATIONSRARBETE

Att skapa informations- och marknadsföringsmaterial som håller god klass har varit en prioriterad fråga under hela projektiden. Vare sig det gäller intern information eller information riktad till besökare är det viktigt att den är snygg och ser professionell ut. Har man väljort informationsmaterial signalerar det kvalitet även i övriga led.

Information om själva projektet

Under hela projektiden har projektledarna haft som målsättning att föra ut information och kännedom om projektet för att göra det så känt som möjligt. En stor öppenhet och att många känner till, eller har hört talas om projektet, har varit ett viktigt sätt att nå framgång och hitta nya engagerade deltagare.

Navet har varit webbsidan, www.fjardhundrabygden.se Där har det funnits information om projektiden och vad som varit på gång. Den har således fungerat som en informationsplats för projektdeltagarna och andra intresserade, inte som en sida för turistande besökare. Strävan har varit att hålla webbplatsen ständigt uppdaterad.

Projektledarna samlade ihop en omfattande e-postlista. Till dessa har nyhetsbrev och annan viktig information skickats kontinuerligt. Nyhetsbrev har kommit ut med sammanlagt tolv nummer och har gett korta lägesbeskrivningar och tipsat om olika evenemang. (Bilaga 8)

Ett aktivt pressarbete har resulterat i ett stort antal tidningsartiklar (bilaga 9).

MARKNADSFÖRINGSMATERIAL OCH INFORMATION OM BYGDEN

Marknadsföringsgruppen har haft många diskussioner om bygdens identitet och vilken bild projektet vill föra ut till besökare. Utifrån dessa skapades logotypen Fjärdhundraland som kopplar ihop traktens rika historia med aktiviteter och naturupplevelser. Rytturen i loggan kommer från en runsten som står utanför Altuna kyrka, medan ridning är en av de många utomhusaktiviteter som erbjuds. Logotypen har bland annat tryckts på t-shirts som använts vid olika evenemang, på informationsbroschyrer och banderoller.

Namnet Fjärdhundraland anspelar på det forntida folklandet Fjädrundaland som sträckte sig från Sagån ner till Birka. Med tanke på att Fjärdhundrabygden en gång var kärnområde i det gamla folklandet, vill vi gärna skapa ett modernt Fjärdhundraland och det är därför den ekonomiska föreningen (se nedan) fått detta namn. Begreppet Fjärdhundraland har inga geografiska begränsningar utan är öppet för alla som delar vision, mål och idé med föreningen. Fjärdhundrabygden däremot är det geografiska område som omfattar gamla Fjärdhundra kommun.

Följdriktigt heter därför den turistkarta som arbetats fram inom projektet *Fjärdhundrabygden turistkarta*. Grundkarta är lantmäteriverkets terrängkarta, som är mycket detaljerad och gör det lätt att hitta även de minsta vägarna och stigarna. På den har det lagts in cykelslingor, vandringsleder, bygdens sevärdheter samt de entreprenörer med anknytning till besöksnäringen som valt att annonsera på kartan. Själva underlagsarbetet gjordes inom projektet *Turism i Fjärdhundrabygden*, medan karträttigheter, tryck och layout finansierades genom annonserna. Kartan trycktes upp i 5 500 exemplar

Turistkartan över Fjärdhundrabygden delades ut gratis till intresserade besökare.

Foto: Mats Thorburn.

och kom ut lagom till midsommar 2010. Den har haft en rykande åtgång och blivit mycket uppskattad både av besökande och boende i bygden.

Kartan fungerade som ett mycket konkret bevis på att projektet kunde leverera och har därför haft en stark symbolisk betydelse för deltagarna (bilaga 10).

En enkel broschyr för nätverket *Fjärdhundra lands mathantverkare* har tagits fram (bilaga 11). För kunderna är det positivt att få kontaktinformation samlad och då nätverket förmodligen växer är det bra med en broschyr som lätt går att ändra. Till mathantverkarna har det också gjorts en gemensam banderoll som de kan samlas vid på marknader och mässor.

För de fyra cykelrundturer som tagits fram i projektet har det också gjorts broschyrer som beskriver vad cyklisten upplever på färden (bilaga 12). Utformningen är enkel men med ett genomarbetat uttryck och tanken är att broschyrerna ska gå att skriva ut från nätet. De innehåller en kartskiss, medan turens sträckning också återfinns på *Fjärdhundrabygden turistkarta*.

ARBETE MED ATT SKAPA EN EKONOMISK FÖRENING

Ett av projektplanens konkreta mål var att starta en ekonomisk förening för att säkerställa den fortsatta verksamheten efter projektens slut. Det är ett mål som styrgruppen hela tiden haft i sikte, men i projektets större arbete hade det inte inledningsvis någon framträdande roll. Först måste ju en fungerande verksamhet och samhörighet byggas upp. Dock uppfattades det redan ganska tidigt i projektet som ett realistiskt mål, eftersom det var tydligt att många såg nytta och behovet av samarbete.

Under hösten 2010 utarbetade projektledarna tillsammans med styrgruppen ett arbetsdokument om fördelar och nackdelar med en ekonomisk förening, som medlemmarna fick ta ställning till inför ett diskussionsmöte i november 2010. Till detta möte inbjöds Anitha Barrsäter, ordförande i *Svartådalen ekonomisk förening*, som berättade om hur deras förening fungerar och vad som är viktigt att tänka på.

Föreningens konstituerande möte hölls i Altunagården i januari 2011.

Foto: Mats Thorburn.

Efter viss fodslovånda beslutade de närvarande på diskussionsmötet att gå vidare med planerna för att bilda en ekonomisk förening och i januari 2011 hölls det konstituerande mötet för *Fjärdhundra land ekonomisk förening*. I och med det hade *Turism i Fjärdhundra bygden* nått sitt kanske viktigaste mål: att säkra den fortsatta verksamheten efter projekttidens slut. Den nya föreningen har haft en flygande start och genomförde ett kort leader-projekt redan under våren 2011. Föreningens medlemmar är fyllda av framåtanda och goda idéer och ser med tillförsikt an de många idéer och verksamheter som de planerar att dra igång.

STUDIE AV SLU-STUDENT

En stor del av projekttiden följdes projektet av en student vid SLU:s program *Agronom landsbygdsutveckling*. Rebecka Lindström gjorde ett praktikarbete på 15 poäng och var med vid en mängd möten och träffar och observerade oss alla. I sin slutrapport fokuserade hon bland annat på olika typer av ledarskap (bilaga 13). Det var roligt att Rebecka valde *Turism i Fjärdhundra bygden* som studieobjekt, både för att det var trevligt att lära känna en ung drivande framtida landsbygdsutvecklare, men också för att det gav råg i ryggen att projektet ansågs vara värt att följas i ett vetenskapligt sammanhang.

Rebecka Lindström följde projektet inom sin utbildning. Till höger projektledaren Katja Jahn.

Foto: Ylva Fontell.

VAD HAR GÅTT BRA OCH VAD HAR GÅTT DÅLIGT?

Turism i Fjärdhundrabygden har fungerat mycket väl. Det märks att det var ett projekt som kom precis rätt i tid, många hade idéer och funderingar kring att starta eller utveckla befintliga verksamheter med anknytning till besöksnäringen. Därför har projektet flutit på bra, kraft har inte behövt läggas på att vända negativa stämningar eller opinioner. En grundsten i projektet har varit att betona behoven av samarbete och att ”vi lyckas bättre om vi gör saker tillsammans”. Det är en medveten strategi som varit en ledstjärna under hela projekttiden. Glädjande är att många nya kontaktytor har skapats och nätverk har bildats. Nu vet man mycket bättre än förr vem man ska ta kontakt med om man behöver en viss samarbetspartner eller leverantör.

I backspegeln syns att mycket av det som beskrevs i projektplanen har blivit genomfört, även om det inte riktigt blivit på det sätt som var tänkt från början. Ett exempel är fas 1 där tanken var att det skulle sammanställas en skriftlig kartläggning av de förutsättningar och resurser som fanns i bygden. Det visade sig snart att detta fungerade bättre som ett arbetsdokument, eftersom förutsättningar och resurser hela tiden är i förändring. En slutgiltig kartläggning hade snart blivit enbart en historisk dokumentation av en viss tidpunkt, som man inte hade haft så mycket praktisk nytta av.

Flera personer som redan var i startgroparna, eller fortfarande bara funderade, när projektet drog igång har fått luft under vingarna och större mod, när de insett att de inte är ensamma om sina ”galna” idéer. Ensam kan ingen göra Fjärdhundrabygden till en turistmagnet, men tillsammans kan vi göra det till ett attraktivt och lockande område för dem som vill uppleva en levande landsbygd med kultur, natur och god service på bekvämt avstånd från storstädernas kommunikationer.

Projektet har arbetat med att utveckla närturism, dvs att öka möjligheterna för konsumenter att hitta lokalproducerade produkter och upplevelser som inte kräver långa resor, liksom satsningar på vandrings- och cykelturism. Allt detta ingår i en önskan om att kunna erbjuda en hållbar turism. Däremot har det inte under projektets gång formulerats någon vision eller handlingsplan om hur arbetet med hållbarhet ska se ut. Det krävs kunskap om ämnet för att väcka intresse och insikt om dess

värde, därför är hållbarhet en av punkterna som kommer att stå på agendan för den nya ekonomiska föreningen.

Problemen har som sagt varit få, men som självkritik kan nämnas att idégrupperna inte blivit så självgående som man kunde ha hoppats. De leddes av projektledarna och utan deras sammanhållande roll har grupperna svårt att hålla uppe styrfarten. Samtidigt ska gruppträffarna inte vara ett självändamål. Vid behov kan grupperna lätt ta upp sitt arbete på nytt eftersom det numera finns etablerade kontaktnät dem emellan.

RESULTAT

Resultat har skapats på flera plan, framförallt genom nya nätverk och samarbeten, men också genom att erbjuda relevanta utbildningar, föreläsningar och inspirationsresor. Därigenom har projektet skapat goda förutsättningar för att öka de enskilda verksamheternas omsättning genom ökad efterfrågan på varor och tjänster.

Projektet har resulterat i många givande samarbeten, både bland projektets deltagare och med externa aktörer. Bland samarbetspartners kan nämnas: Enköpings kommun, Svartådalen ek förening, hembygdsföreningar och bygdegårdsföreningar i Fjärdhundrabygden. I första hand har projektet dock skapat samarbeten mellan de deltagande företagarna i projektet, bland annat skapades ett nätverk för hantverkare/slöjdare och ett för matproducenter.

Mer indirekt har samtliga invånare i bygden haft nytta av projektet, bland annat för att allt fantastiskt som bygden har att erbjuda har lyfts fram och synliggjorts – både för dem som bor i bygden och dem som kommer på besök.

Mätbara resultat

Att ange mätbara resultat är inte helt lätt. Hur vet man att den här personen inte hade startat även om inte projektet funnits? Och hur vet man på vilket sätt ett företag hade utvecklats utan projektet? I ett projekt av den här typen ser man förmodligen resultaten först flera år senare, eftersom projektarbetet till stor del går ut på att skapa goda förutsättningar för företagarna.

Så som Ibba Andersson, en av de nya företagarna, uttrycker det, kan förmodligen ses som ganska typiskt för hur de nya entreprenörerna tänker:

Turism i Fjärdhundrabygden har gett mitt arbete med förverkligandet av visionen om 'Forsby Kvarn som kulturell mötesplats' ett sammanhang och en plattform. Som inflyttad kan man känna sig lite utanför och ensam. Om man dessutom som inflyttad har storvulna idéer om en fallfärdig byggnad gör man det kanske inte så enkelt för sig... Med Turism i Fjärdhundrabygden känner jag mig som en del av bygden. Jag har blivit vi!

Jag skulle ha startat utan Turism i Fjärdhundrabygden,, men jag tror det skulle ha varit mycket

tyngre. Ensamt. Nu är det inte bara Forsby Kvarn utan hela bygden med dess natur, miljö, kultur och alla andra verksamheter! Med Turism i Fjärdhundrabygden har en stor kompetens och vilja till förändring uppdragats, och med förenade krafter kommer vi att bli mycket starka!

I Fjärdhundrabygden har det startats, eller kommer inom kort att startas, tre nya caféer, varav två även är bagerier. Två sommarsäsonger har det drivits café i raststugan i Skattmansöådalen, och en sommar drevs lunch- och caféservering i Altuna. Två nya övernattningsmöjligheter med tillsammans 12 bäddar har startats, medan åtminstone ytterligare två är i startgroparna. Två upplevelseföretag inom hästnäringen har satt igång eller utökat sin verksamhet, en mindre saluhall för lokal mat har öppnat och en cateringverksamhet med mobilt kök har fått vind i seglen, även om det formellt hade startat redan tidigare. En bokloppis kombinerad med turistinformation har öppnat. I byn Dunderbo finns det sedan flera år en hantverksbod, men verksamheten där har utökats med återkommande marknader och guidade rundturer bland byns soldattorp (bilaga 14). Dessutom har ett filmproduktionsbolag startat. I vissa fall rör sig de nya verksamheterna inte om heltidssysselsättningar, men det är komplementverksamhet som t ex gör det möjligt att gå ner i tid på sin anställning och slippa pendla några dagar i veckan.

Etablerade nätverk har skapats inom mat och hantverk. Ett viktigt nätverk är även den nybildade ekonomiska föreningen Fjärdhundraland. Företagare inom olika verksamhetsområden har fått upp ögonen för varandra och nya samarbeten etableras.

Tack vare projektet har jag fått massor med information om lokala småleverantörer och ett fantastiskt bra kontakt/nätverk. Nu kan jag erbjuda mina kunder mat med närproducerade råvaror om dom så önskar. (Jaana, Hemlins festservice)

Med hjälp av Fjärdhundrabygdens turistkarta kan den intresserade nu lättare att hitta till entreprenörer och sevärheter. Där finns också fyra cykelslingor utmärkta som man kan följa med hjälp av de foldrar som tagits fram. Gästre gästhus är en ideellt driven turistservicepunkt som nu har varit öppen under två sommarsäsonger, www.gastregasthus.se. Tio nya webbplatser för företagare och föreningar har skapats genom kurser inom projektet.

Ett fyrtiotal personer har fortbildats i regelverket kring livsmedelshantering och byggnadsregler. Tolv personer har gått guideutbildning. Runt 25 personer har deltagit i de olika kurserna anknutna till webben.

Projektets mätbara resultat enligt EU:s riktlinjer, som du kan mäta direkt efter projektets slut

Mätbara resultat			Resultat direkt efter projekt	kommentar
Antal nya företag			6	
Antal bevarande arbetstillfällen	Män	Yngre än 25 år	1	
		25 år eller äldre		
	Kvinnor	Yngre än 25 år	2	
		25 år eller äldre		
Antal nya arbetstillfällen	Män	Yngre än 25 år	1	3 heltid, 2 deltid
		25 år eller äldre		
	Kvinnor	Yngre än 25 år	4	
		25 år eller äldre		
Antal deltagare i utbildningar	Män	Yngre än 25 år	25	
		25 år eller äldre		
	Kvinnor	Yngre än 25 år	2	
		25 år eller äldre		
Antal nya produkter, tjänster, tekniker, nätverk och mötesplatser			3 nätverk, ca 16 nya tjänster, ca 8 nya produkter, 3 nya mötesplatser	

Från Anvisning till slutrapport för projektstöd, LSA 12:10

UPPNÅDDA MÅL

Projektet hade flera konkreta och några övergripande långsiktiga mål. För det första ville projektet skapa en plattform och ett nätverk för satsningar inom besöksnäringen i Fjärdhundrabygden. Vidare skulle det underlättas för entreprenörer inom besöksnäringen att komma igång med sin verksamhet och att utveckla den. Det skulle bli gjortas med kortare utbildningar och föreläsningar, framtagning av gemensamt marknadsföringsmaterial och en webbsida. Om projektet skulle falla väl ut och generera ett stort engagemang bland deltagarna var ett slutmål att projektet skulle resultera i en ekonomisk förening för att säkerställa den fortsatta verksamheten efter projekttidens slut.

De övergripande och långsiktiga målen var: *Att få fler besökare till bygden och därmed skapa fler företag och arbetstillfällen, samt att öka utbudet av olika evenemang och fritidsaktiviteter för både besökare och bygdens invånare. Öka medvetenheten om och intresset för bygdens unika karaktär, dvs stärka den lokala identiteten och bidra till en positiv anda. I och med detta ökar också bygdens attraktionskraft som bostadsort, och det finns goda chanser att inflyttningen skulle öka både till Fjärdhundra tätort och landsbygden i området.*

Projektet har resulterat i att samtliga konkreta mål har blivit uppfyllda.

Redan hösten 2010 stod det klart att en ekonomisk förening skulle bli nästa steg för att driva det påbörjade arbetet vidare. Projektet har också lyckats med de långsiktiga målet att skapa nya verksamheter, flera entreprenörer har startat nya företag och/eller utvecklat sina befintliga. Även utbudet av evenemang och fritidsaktiviteter har ökat och minst en husförsäljning i trakten har marknadsförts med argumentet att det är en kulturellt livaktig trakt, så även bygdens attraktionskraft som bostadsort ser ut att öka.

Turistkartan har rönt stor uppskattning såväl bland deltagare, som boende och besökare i bygden: här har samtliga besöksvärda platser satts på kartan och bygdens unika karaktär har tydliggjorts.

[Driftkostnad](#)
[Bastubekakta](#)
[Planering](#)

Länkar
[Skattmansöbacken](#)
[Fjärdhundrabygden](#)

Planering
Bostadshus: Den ursprungliga byggnaden uppfört omkring 1880 som lanthandel (Brunnsta handel), stomme i liggande timmer, utvändigt tilläggsisolerad + ny röd träpanel år 1980, tak omlagt med betongpannor år 1990 boyta cirka 250 kvm fördelat på 9 rum och kök enligt följande:
I nedre planet: Ca 50 kvm stort vardagsrum med ekparkett, Cronspisen kakeugn 1992, arbetsrum/bibliotek med utgång till altan under plasttak. Sällskapsrum med murad öppen spis. Kök med matplats. Köket utrustat med elspis, kaffefäkt, diskmaskin och kombinerat kyl/frys-skåp av govmodell (nya hushållsmaskiner 2008). Matsal mellan vardagsrummet och köket. Tvättstuga med tvättmaskin och torktumlare samt elgarn. Förrådsutrymme med nedgång till matkällare med stenväl. Två mindre hallar samt inbyggd glasveranda vid huvudentrén. Heikaklat badrum med klinkergolv, badkar, wc och tvättstall.
I övre planet: 4 sovrum. Gott om garderöber och två rymiga klädskåp. Utgång till balkong från största sovrummet. Allrum/TV-rum samt en övre möblerbar hall. Duschrum med wc och tvättstall invid bastu.

Bostadshuset har vattenburen centralvärme kopplad till elgarna. Möjlighet finns att till befintligt panna docka en luft/vattenvärmepump. I övre planet finns dessutom elradatorer som komplement. Vatten är gemensamt i byn (samfällighetsförening). Enskilt avlopp till tvåkammarsbrunn.

Uthus/ekonomibyggnadsånga: Detta hus är sannolikt till hälften uppfört omkring år 1795 och resterande del 1930. Byggnadsarea totalt cirka 200 kvm. Stomme delvis i tegel delvis i resvirke. Tak belagt delvis med tegelpannor och delvis omlagt med betongpannor 2007. Huset innehåller bl.a. en nyinredd bostadsåtgänt med ett rum och stort kök med matplats. Köket är utrustat med elspis, kaffefäkt och kylskåp. Vidare finns ett sovrum och ett påkostat heikaklat duschrum med klinkergolv/el.govvärmes, duschkabin samt wc och tvättstall. Boarea ca 35 kvm. I anslutning till bostaden finns en ateljé/företagskontor. I byggnaden finns

Skattmansöbacken, avstånd cirka 5 km. Badplats i insjö finns på cirka 7 km avstånd. Närmaste samhälle är Fjärdhundra, avstånd ca 1 mil, med bra service bl.a. livsmedelshall, högstadieskola, läkarstation etc. Vid fastigheten har tidigare bedrivits lanthandel. Aktiv bygd med flera lokalprojekt inom bl.a. kultur och turism, odling etc. vilket framgår av den lokala hemsidan fjardhundrabygden.se.

Areal: 1.718 kvm uppuxen trädgårdstomt belägen mitt i byn. På tomten finns gräsmatta, grusad garageinfart/bilupställningsplats, trädgårdsländ samt rabatter och fruktträd.

Uthus/ekonomibyggnadsånga: Detta hus är sannolikt till hälften uppfört omkring år 1795 och resterande del 1930. Byggnadsarea totalt cirka 200 kvm. Stomme delvis i tegel delvis i resvirke. Tak belagt delvis med tegelpannor och delvis omlagt med betongpannor 2007. Huset innehåller bl.a. en nyinredd bostadsåtgänt med ett rum och stort kök med matplats. Köket är utrustat med elspis, kaffefäkt och kylskåp. Vidare finns ett sovrum och ett påkostat heikaklat duschrum med klinkergolv/el.govvärmes, duschkabin samt wc och tvättstall. Boarea ca 35 kvm. I anslutning till bostaden finns en ateljé/företagskontor. I byggnaden finns

Uthus/ekonomibyggnadsånga: Detta hus är sannolikt till hälften uppfört omkring år 1795 och resterande del 1930. Byggnadsarea totalt cirka 200 kvm. Stomme delvis i tegel delvis i resvirke. Tak belagt delvis med tegelpannor och delvis omlagt med betongpannor 2007. Huset innehåller bl.a. en nyinredd bostadsåtgänt med ett rum och stort kök med matplats. Köket är utrustat med elspis, kaffefäkt och kylskåp. Vidare finns ett sovrum och ett påkostat heikaklat duschrum med klinkergolv/el.govvärmes, duschkabin samt wc och tvättstall. Boarea ca 35 kvm. I anslutning till bostaden finns en ateljé/företagskontor. I byggnaden finns

Tillträde efter överenskommelse sommaren 2011.

Visning: Om du ej kan närvara vid visningen 6 juni kl. 15, var god ring ägaren, Herman Grill tel. 070-739 74 96, för överenskommelse om annan tidpunkt.

Objektnummer: 31056.

SPRIDNING AV RESULTATEN

Flera aktörer har visat intresse för projektet *Turism i Fjärdhundrabygden*, bland annat framkom det under projektmässan på Brunnby gård, Västerås, vintern 2011, där vi presenterade projektet. Vi har även varit studieobjekt för studenter, bland annat Rebecka Lindström vid SLU, som har följt projektet under en längre tid (se sid 15).

Vi tror att resultaten av vårt projekt kan vara till stor nytta för andra aktörer som arbetar med landsbygdsutveckling. Det kan ge konkreta råd om hur man kan driva ett sådant projekt och även fungera som inspirationskälla: ”kan Turism i Fjärdhundrabygden – då kan vi också!”

Satsningen på turism i Fjärdhundrabygden bedömdes vara så lyckad att vi som slutpunkt ville visa upp hela projektet för en större publik. Evenemanget genomfördes under två helger i maj 2011 i Enköping under namnet *Försmak på Fjärdhundraland*. Evenemanget var så omfattande att det organiserades som ett eget leaderprojekt med den nystartade ekonomiska föreningen som projektägare. *Försmak på Fjärdhundraland* bestod av två delar, dels visade projektets deltagare under lördagarna upp sig med ett digert program på torget i Enköping, dels anordnade gratis bussresor till bygdens sevärdheter under söndagarna. (Läs mer i projektets rapport)

Det finns goda möjligheter att sprida resultaten av projektet även i fortsättningen, t ex via studiebesök hos *Fjärdhundraland ekonomisk förening*, eftersom arbetet med projektet fortlever och utvecklas tack vare denna.

EKONOMI

Kostnader projektet haft och dess finansiering.

PROJEKTETS KOSTNADER

Löner	458 299
Indirekta kostnader	0
Investeringar	0
Övriga kostnader	138 591
Summa kostnader	596 890

De övriga kostnaderna består i huvudsak av studiebesök, kurser och marknadsföring.

PROJEKTETS FINANSIERING

Offentlig medfinansiering	
Ansökt projektstöd	596 890
Summa finansiering	596 890

I projektet har ideella timmar till ett värde av ca 320.000 kr lagts ner, vilket med en timpenning på 175 kr blir ca 1830 tim. Värdet av ideella resurser, dvs arbete som nedlagts av människor i sin profession, är ca 130.000 kr. Det sammanlagda värdet av ideellt arbete i projektet uppgår således till 450.000 kr. Detta är de timmar som har inrapporterats, i praktiken har det lagts ner åtskilligt mer tid, men alla deltagare har inte varit lika noga med att fylla i blanketter.

SLUTSATSER

Under resans gång har många erfarenheter gjorts. När vi nu sammanfattar projektet kan flera slutsatser dras som förhoppningsvis kan vara till hjälp för den fortsatta utvecklingen av landsbygden på många olika håll runt om i Sverige.

Turism i Fjärdhundrabygden var ett projekt som ville engagera så många personer som möjligt – förutsatt att de var intresserade av att utveckla bygden med hjälp av besöksnäringen. För att skapa ett engagemang var det viktigt att deltagarna själva satte agendan för projektet. Vad som konkret skulle göras, hur detta skulle ske och vilka som skulle bli delaktiga, var från början öppna frågor. Det har visat sig vara fruktbart att låta projektet växa utifrån deltagarnas intressen och behov. En slutsats är därför att det måste finnas en stor flexibilitet i projekt som detta för att ta vara på kreativiteten. Samtidigt behöver deltagarna verktyg för att nå de gemensamma målen.

Inom ett projekt är det viktigt att se till att tillvarata och väl förvalta de personer som visar sig ha kompetenser inom särskilda specialområden. Beroende på dessa kompetenser kan t o m ett helt projekts inriktning vridas och vinklas åt ett något annat håll än vad man tänkt sig från början. Det gäller för en styrgrupp eller ett projekts ledning att alltid ha ett öppet sinne och vara redo att tänka nytt och annorlunda och inte slaviskt binda fast sig vid en ursprunglig projektplan. I *Turism i Fjärdhundrabygdens* fall visade det sig t ex att det fanns en professionell filmare som var intresserad av att delta och det resulterade i en inriktning mot film som inte fanns med från början. Vi hade också tur med kompetens inom grafisk formgivning och webb, vilket gjort att detta haft en viktig roll. Ett annat exempel är att planeringen inför projektets medverkan i Gestilren-jubileet flöt mycket smidigt eftersom det visade sig att det fanns en deltagare med god organisatorisk förmåga.

Men om man känner att det inte finns tillräcklig kompetens för att utföra ett arbete, bör man alltid överväga att anlita någon (konsult) som kan det. Professionalitet är viktigt inom många områden, kanske särskilt arbetet med projektledning, ekonomi och utåtriktat material. Ser något proffsigt ut får det automatiskt en högre status. Det är dock en balansgång, samtidigt ska inte initiativet i ett projekt hamna hos utomstående konsulter. Det demokratiska underifrånperspektivet får inte försvinna i ett snyggt förpackat projekt.

För att driva ett långt projekt som från början kunde tyckas vara löst i konturerna, var det också av stor vikt att anlita projektledare, som kunde driva arbetet kontinuerligt och på arbetstid.

Möten i olika former fyllde en viktig funktion under hela projekttiden, helt enkelt för att grunden för ett fungerande samarbete är att träffas personligen. Till att börja med var det nödvändigt att rivstarta arbetet med att informera om projektet, förankra det i bygden och hitta deltagare. Samma behov hade vi när det avslutande projektet *Försmak på Fjärdhundraland* skulle sjösättas. En slutsats är att stormöten är nödvändiga för att kicka igång nya projekt, det är ett välfungerande instrument för ändamålet, däremot är de otympliga som verktyg för att driva det fortsatta arbetet framåt. Då fungerar det bättre med mindre grupper.

Engagemang

Ett projekt som spänner över flera år måste kunna upprätthålla deltagarnas engagemang och lust, det gäller framförallt när det är frågan om ideella krafter. Det är inte lätt att hålla lågan stadigt brinnande hela tiden och man måste vara beredd på att det kommer svackor och toppar och hitta strategier för att möta dessa.

Några slutsatser som kan dras angående denna aspekt är:

- Deltagarna måste få ut något av engagemanget, annars lägger de sin kraft och tid på annat.
- Konkreta delmål och mål är viktiga, så att alla kan se att projektet skrider framåt.
- Det gäller att ta vara på allas resurser, vara lyhörd för synpunkter och öppen för kritik och att inte glömma bort att ha roligt (särskilt i början).
- Enklast att engagera projektdeltagare som ser en vinning för sin egen verksamhet.
- Det är oerhört viktigt att projektet är öppet för alla intresserade. Information och högt i tak bör vara ledord, så att alla känner sig välkomna att vara med.

Ledaransvar

Vid ett långt projekt är det av stor vikt att man noga funderar igenom och planerar ledaransvar och ledarskap. Hur ser rollfördelningen ut mellan styrgrupp och projektledare? Vilka ansvarsområden har styrgruppen respektive projektledaren och vem har det yttersta ansvaret om t ex projektet skulle utsättas för kritik? *Turism i Fjärdhundrabygden* har till stor del undgått den här typen av problem,

men styrgruppen och projektledarna har under resans gång blivit uppmärksamma på att det är frågeställningar vi borde ha ägnat mer kraft och energi åt i projektets inledningsskede. Lärdomen att projektägaren och styrgruppen redan från början ska tänka mer på hur ett projekt ska ledas och att man bör vara lyhörd för eventuella varningssignaler är något som förts över till den nybildade ekonomiska föreningen.

En projektägare och styrgrupp bör även ha i åtanke att man kanske blir arbetsgivare – ofta en ovan sits för t ex en ideell förening. Arbetsgivaransvaret innebär förpliktelser som det är viktigt att vara medveten om.

I ett långt projekt är det också oerhört viktigt att projektägarens styrelse är stabil så att den, åtminstone delvis, finns kvar under hela projekttiden. Vidare rekommenderas att projekt drivna av en enda förening inte satsar på att styrelsen också fungerar som styrgrupp. Om man rekryterar styrgruppsmedlemmar från en bredare bas vinner man i både kompetens, engagemang och stabilitet.

Positiva effekter

Bland positiva effekter kan bl a nämnas att *Turism i Fjärdhundrabygden* har ökat samverkan i bygden. Tidigare har många aktörer inte känt till varandra, tack vare projektet har de lärt känna varandra personligen och börjat samarbeta. Var och en av aktörerna är relativt liten, ofta för liten för att ensam vara ett dragplåster. En slutsats som vi kan dra är att det var lyckat att fokusera på att alla gynnas av samarbete; tillsammans blir vi starkare – vi ska inte se varandra som konkurrenter.

Många egenföretagare behöver en puff för att komma igång. Flera har vittnat om att de funderat på att starta eller satsa helhjärtat på sin verksamhet och att deltagandet i projektet har gett dem den lilla, men nödvändiga, knuff i rätt riktning som behövdes.

Tack vare satsningen på att lyfta fram områdets natur och kulturvärden har bygden fått en tydligare profil och kunskapen om vad bygden har att erbjuda är mycket större nu än i början av projektet. Det har även medfört en ny stolthet och identitet – kanske främst bland dem som aktivt har deltagit.

Projektet har också gett ett mervärde i form av en positiv stämning i bygden: här händer det något, vi är aktiva och kan själva påverka bygdens framtid. I det sammanhanget är det kanske inte viktigt vad som åstadkommit utan att det har hänt mycket! Detta skapar en positiv spiral: ju mer som händer desto fler nya initiativ tas. En slutsats är därför också att ett lyckat projekt lätt blir en inspirationskälla för

nya satsningar. Det märks både genom initiativ inom bygden men även av förfrågningar utifrån. Andra bygder/föreningar har hört talas om *Turism i Fjärdhundrabygden* och vill ta oss som förebild för egna projekt. Vem hade kunnat ana det?